
Petrol fiyatları neden geriliyor?

ESAGEV

Ekonomik ve Sosyal Düşünce Araştırma Geliştirme Vakfı

Petrol fiyatları neden geriliyor ?

Dr. Bilal Bağış

Petrol fiyatları neden geriliyor?

Petrol fiyatları, 2014 yaz döneminden bu yana düşüş eğiliminde. Ham petrol, %70'in üzerinde düşüş ile son 12 yılın dip seviyesinde.¹ Ancak, bu düşüş eğilimi petrol ile sınırlı değil elbette; tüm emtia fiyatlarında gerileme söz konusu. 2011 sonrası, Çin gibi ülkelerden gelen zayıf global talep nedeniyle, emtia fiyatlarında ortalama %50 düşüşler gözlemlendi. Son bir haftada ise İran'a yaptırımların yakın zamanda kalkacağı beklentileri ile petrol fiyatları ~%10 geriledi.

Petrol fiyatları, Haziran 2014'e dek (arz ile ilgili endişeler ve politik risk kaygılarıyla) yükselirken; son dönemde, arz fazlasının etkisiyle gerilemeye başladı. Burada, temel sorunun global arz fazlasında, yani petrol arzının talepten fazla olmasında yattığını anlamak önemli. Ancak, arz ile talep arasındaki bu fark, arzın artmasından değil; talebin gerilemesinden kaynaklanıyor. Asıl tehlike unsuru da burada. Sadece arz artışından bir fark söz konusu olsaydı, bu durum, dünya ekonomisi için olumlu bir işaret olurdu.

Mikroekonomi derslerinde, ekonomi öğrencilerine anlatıldığı üzere; belli bir ürünün arz ve talep eğrisini göz önüne aldığımızı düşünelim. Arz ve talep eğrileri üzerinde hareket veya bu eğrilerin yanlara kaymasından, belli bir ürünün fiyat ve miktarında ne kadar değişim yaşandığını anlarız. Burada, petrol ürünü için de; shift eden (yani kayan) arz eğrisi değil, içeri doğru kayan talep eğrisidir. Bu da, tüketilen petrol miktarı gibi, petrolün fiyatını da düşürmektedir.

Sözü edilen talebin arza oranla zayıf olmasını, 2008 krizi ve 1990 ortası Asya Krizi'ndeki gibi, bir kriz habercisi olarak görenler de mevcuttur. Bundan su aşamada emin olmak zor; ancak, bugünkü zayıf seyrin sadece petrolde değil; tüm emtia fiyatlarında geçerli olduğu kesin.

Petrol, artık sudan ucuz

Malum, petrolün varili 30\$ eşiğinin altına indi. Bir varilde, 159 litre petrol olduğu ve her varilin de 30\$ (1\$, 3,03 dolardan; toplam 91 lira) olduğu varsayımı altında, petrolün (vergi öncesi) Türkiye sınırları içindeki fiyatı 57 kuruş seviyelerine iniyor.

1 şişe suyun market fiyatı da, 75 kuruş ile 1 lira arasında değiştiğinden; petrol, bu durumda, ülke sınırları içinde, resmen sudan daha ucuz olmuş oldu.

Petrol fiyatları neden geriliyor

Bu noktada merak edilen önemli bir soru da, petrolün neden ucuzladığıdır. Elbette, bunun çeşitli nedenleri olabilir. Arzın (talebe oranla) yüksekliği, petrole olan talebin zayıflaması ve

¹ Haziran 2014'teki 115 \$/varil 'den, bugün 30\$/varil seviyelerinin altına geriledi...

Petrol fiyatları neden geriliyor?

güçlü doların hepsi petrol fiyatlarını belirleyen temel etkenlerdir. Her şeyden önce, teoride, petrol fiyatlarını belirleyen aşağıdaki 3 önemli faktördür:

- *Arz*: jeopolitik riskler, hava durumu, konjonktürel üretim ile taşıma (ve taşıma maliyetleri) gibi faktörlerden etkilenir.
- *Talep*: dünya genelindeki talep ve özellikle de Çin ve Hindistan gibi büyük petrol ithalatçısı ülkelerdeki ekonomik gidişata bağlı.
- *Ve beklentiler*: geleceğe yönelik beklentiler ve OPEC kararları, Fed faiz kararları gibi unsurlardan etkilenir...

Daha özeldede ise, son dönemin fiyat hareketini aşağıdaki nedenlere bağlamak yanlış olmaz;

- Petrol arzının %40'ına hükmeden (ancak kanıtlanmış rezervlerin de %80'ine sahip) OPEC içindeki politik çekişmeler ve petrol kartelinin arzı düşürmeye yanaşmaması,
- OPEC üretiminin 3'te birini tek başına gerçekleştiren Suudilerin ve ortakları Körfez ülkelerinin, petrol fiyatlarını düşürerek; İran ve Rusya gibi siyasi rakiplerini zor durumda bırakmak istemesi,
- Çin ekonomisinin zayıflamasının: petrol dahil, tüm emtia fiyatları üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturması,
- Çin dışı global büyüme rakamları da düşük; dolayısıyla da küresel talep yetersiz,
- İran yaptırımlarının kaldırılacağı beklentisi ve İran'ın (fiyatların düşüşünü de göz önüne alarak) arzını daha çok artırmasının kısa vadede petrol arzını daha da artıracığı gerçeği,
- Irak ve Libya gibi ülkelerin arzlarının, tüm jeopolitik risklere rağmen hala yüksek seyretmesi,
- Fed faiz artışının GOÜ'lerde (Gelişmekte Olan Ülkeler) meydana getireceği etkiler ve doların değer kazanması,
- ABD'nin alternatif kaynakları (kaya gazı) ve artan üretimi ile dış dünyaya bağımlılığının azalması,
- Son dönemde üzerinde durulmaya başlanan bir diğer önemli faktör de, alternatif teknolojiler ile petrole talebin azalmaya başlaması,²
- ABD'de, petrol ihracatı yasağını kaldıran yeni düzenlemelerin ardından; ABD'nin global arz dalgasına katılması, sınırlı da olsa fiyatlar üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturan bir başka unsur,³
- Yüksek sayılabilecek stoklar da bir diğer önemli unsur,

Ucuz petrolün olası etkileri

Petrol fiyatları, büyümeden enflasyona, bir çok makroekonomik parametrenin en önemli belirleyicilerinden biridir. Petrol fiyatlarının gerilemesi, risk iştahını olumsuz etkiler.

² Örneğin, kaya gazı üretiminin 2007-2014 arası %100 artması (5m'dan 10milyon'a artış...)

³ Bu sayede, WTI (Texas) tipi petrol ile daha global Brent petrol arasındaki fiyat farkı sıfırlandı.

Petrol fiyatları neden geriliyor?

Ülkelerin borç dinamiklerini ve dış talebini de doğrudan etkiler. IMF'nin bir çalışmasına göre ise petrol fiyatlarında yaşanan %25'lik gerileme, global büyümeyi %0,5 - %1,2 artırma potansiyeline sahip. Petrol fiyatlarındaki gerileme, enflasyon beklentilerini de düşürür. GÜ'ler (Gelişmiş Ülkeler) zaten deflasyon riski altında. Gerileyen petrol fiyatları bu olumsuz trendi daha da bozuyor. Yukarıda bahsi geçen IMF çalışması, aynı miktar gerilemenin global enflasyon trendinde de, %0,5 ilâ %0,9 gerilemeye neden olduğunu gösteriyor. Özellikle de son 1,5 yılda GÜ'lerde bu etki daha belirgin hissediliyor.

Düşük petrol fiyatlarının, doğal olarak, bu endüstriye yatırımları da azaltması beklenir. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) verilerine göre petrol endüstrisine yatırımlar, gerileyen petrol fiyatlarına paralel olarak, 2015'te %20 geriledi. Bu düşüş trendinin 2016'da da devam etmesi bekleniyor. IMF'nin hesaplamalarına göre, yatırımlardaki %1'lik düşüş, petrol arzının 5 yıl içinde %0,4 gerilmesine yol açıyor. Bu durumda, ileride arz eksikliği sorununun baş göstermesi beklenir. Arzın azalması, petrol fiyatlarının dip seviyesinden tekrar yukarı çıkması sürecini tetikleyecektir.

Ülke bazlı etkileri söz konusu olduğunda ise, petrol fiyatlarındaki gidişatın, hem petrol ihraç eden ülkeleri hem ithal eden ülkeleri önemli derecede etkilediği vakıdır. Ancak, gerileyen petrol fiyatlarının, farklı ülkelerde, farklı etkileri gözlenir doğal olarak. Bu etkiler bağlamında, ülkeleri, petrol ihraç edenler ve ithal edenler diye ikiye ayırabiliriz. Olumsuz etkilenmesi muhtemel petrol ithal eden ülkeleri de, hazırlığını yapanlar ve hazırlıksız yakalananlar diye ikiye ayırmak mümkündür.

Ucuz petrol, petrol ihracına bağımlı Körfez Ülkeleri (KIO), Rusya ve OPEC üyesi MENA ülkeleri için önemli bir risk faktörüdür. Bu ülkelerin bütçe ve finansal piyasalarında düşük petrol fiyatının etkileri derinden hissediliyor. Bunun yanı sıra, Rusya'nın petrolü çıkarma maliyeti çok yüksek iken; Suudi Arabistan'ın çıkarma maliyeti ise 5-6\$ ile en düşüklerden biridir. Bu yüzden de; petrol fiyatlarındaki gerilemeden olumsuz etkilenen ülkelerin başında, en fazla petrol ihraç eden ülkelere Rusya yer alır.⁴ Önemli petrol ihracatçılarından Irak hükümetinin de, devlet memurlarının maaşlarını dahi ödemeyecek duruma geldiği söyleniyor. Elbette bunda, aylık 4 milyar doları bulan memur maaşlarının etkisi çok.

Diğer yandan, petrol ihracatına büyük oranda bağımlı olan Venezuela, Brezilya, Nijerya ve Angola gibi ülkeler de en çok olumsuz etkilenen ülkeler listesinin başlarında... İran ise, zaten yaptırımlarla karşı karşıya olduğu için; olumsuz etkiler sınırlı kaldı. Ancak, yaptırımlar sona yaklaşırken; İran'ın, petrol ihracatını yükselterek, fiyat düşüşünü telafi etmesi ihtimali konuşuluyor. Bundan yola çıkılarak, İran ve Rusya gibi, petrolün en büyük üreticilerinden ve petrole en bağımlı batının iki önemli rakibi, ABD tarafından cezalandırılıyor gibi de düşünülebilir.

⁴ Rusya'nın hem döviz rezervleri hem varlık fonu, son dönemde, ciddi düşüş gösterdi.

Petrol fiyatları neden geriliyor?

ABD hem üretici, hem tüketici bir ülke olarak ortada duruyor. Ancak, ABD ekonomisine has özel bir durum, petrol üzerindeki vergilerin düşüklüğü nedeniyle; petrol fiyatlarındaki hareketler, perakende fiyatlara doğrudan yansır. Son dönemdeki fiyat düşüşünün de, tüketicilere doğrudan yansiyarak ekonomiyi ve iç talebi canlandırdığı ve tasarrufları da olumlu etkilediği tahmin ediliyor.

Petrol fiyatlarındaki gerilemeden olumlu etkilenen ülkeler grubu ise AB, Çin ve Hindistan gibi önemli ithalatçı ülkeler ve Türkiye gibi diğer GOÜ'lerden oluşur. Türkiye'nin petrol ithalatçısı bir ülke olarak; petrol fiyatlarındaki gerilemeden önemli oranda faydalanması beklenirdi. Ancak, pratikte, özellikle de kur seviyesindeki oynaklık nedeniyle, tüketici bu düşüşü henüz hissedemedi. Türkiye'de TL'nin USD karşısındaki değer kaybı; petrol fiyatlarındaki gerilemenin tüketiciye yansımaya engel oluyor. Türkiye gibi diğer GOÜ'ler de, aşırı oynak kur yüzünden bu olumlu etkiyi bir nebze kaybetmiş durumdadır. Ancak, burada, önemli bir nokta; ham petrol ithalatımızın (enerji ithalatı tutarındaki gerilemeye rağmen) miktar olarak sürekli yükseliyor oluşudur.

Sonuç?

Petrol fiyatları, 1990'ların ortasında; o dönemin Çin'i kabul edilen Japonya ekonomisindeki daralmanın da etkisiyle 10\$ seviyelerine kadar inmişti. Tekrar, aynı senaryonun gerçekleşmesi zor bir ihtimal. Ancak 1,5 yıl önce, 110\$ üzerindeki seviyeler göz önüne alındığında, petroldeki bu denli düşüş önemli.

Son dönemde, aralarında Goldman Sachs, Citigroup, Morgan Stanley gibi etkili uluslararası yatırım bankalarının da olduğu bir çok finansal kurum; 2016'da petrol fiyatları için 20\$'ları telaffuz etmeye başladı. İran ve Suudi Arabistan arasındaki çekişme de hesaba katıldığı zaman, petrol fiyatlarının tedrici olarak 20\$/varil seviyelerine inmesi hayal olmaz.

Ancak, burada, unutulmaması gereken noktalardan biri; hiç bir şey sürekli düşmez. Belli bir alt limitin ardından, fiyat düşüşlerini müteakip, tekrar yükseliş trendi gözlenecektir. Bu Euro gibi para birimleri için de, petrol için de böyledir.

Bir diğer önemli faktör de; yukarıda da değinildiği gibi, petrol endüstrisine azalan yatırımlar... Yatırımların azalmasının, ileride, petrol arzını düşürmesi beklenebilir. Arzın azalması, petrol fiyatlarının bir dip seviyesinden tekrar yukarı çıkması sürecini tetikleyebilir.

Özet olarak, piyasadaki genel beklenti, petrol fiyatlarının, 2016'nin ilk yarısında gerilemesi ve 20\$ seviyelerine dayanmasıdır. Ardından da, yaz aylarından itibaren dipten bir yükseliş trendi gözlenebilir.⁵

bilalbagis@gmail.com

⁵ Burada kasıt, iflaslar ve kaya gazı üretiminin gerilemesi gibi nedenlerdir. Örneğin, kaya gazı üreten şirketler petrol fiyatları yüksek iken çok kar eder, düştüğü zaman ise borçlarını ödeyemeyip batabilir.